

Dominka Ede Harald

Magyar irodalom kurzus a Masaryk Egyetemen

Kísérleti jelleggel indult a magyar irodalom (Maďarská literatura) tanítása a szokásos nyelvtanfolyamok mellett, mely a pályája első éveiben járó oktató számára didaktikai szempontból ugyanolyan tanulságos volt, mint a diákoknak maga a tananyag. A kurzus előtti jelentkezéseket figyelve kezdtem megtervezni a tanmenetet, mivel hat fő számára más szerkezetű kell legyen az óra, mint tizenhat vagy csak két jelentkező számára. Az érdeklődést az említett szám mutatja, ami teljesen normális azt figyelembe véve, hogy nem magyar szakról, hanem nyelvtanfolyamról van csupán szó, ráadásul az irodalom már jelentős szűkítést, sajátos ismeretszerzést jelent. A tanári rugalmas tervezés jelentőségével először akkor szembesültem, amikor órarendi ütközések miatt a hat fő kettőre csökkent és a kurzus folyamán is ennyi maradt.

Csupán a véletlen folytán az óra két résztvevője szlovák anyanyelvű volt. Talán különös, de indíttatásukban nem játszott szerepet Magyarország közelsége, és családjukban sem szövődtek magyar szálak, hanem egyrészt alapvető irodalmi érdeklődésük vonzotta őket, másrészt a Baltisztika tanszéken finn nyelvet tanulva, mellékesen jutottak el a magyar nyelvtanfolyamig, illetőleg végül a magyar irodalom kurzusig. Anton már volt saját hallgatóm, míg Kalina (a nevet megváltoztattam) másnál szerezte meg az órához szükséges alapvető nyelvtudást. A tanári rugalmasság újabb állomása az első órai igényfelmérés. Részint csak akkor szembesülhettem Kalina nyelvtudásának szintjével, melyhez a továbbiakban igazodnom kellett, részint a tervezett tananyagot is alapvetően megváltoztattam. A próza és líra harmóniájából indultam ki, mivel például lengyelországi haladóbb nyelvtudásúaknak tartott irodalomóráim tapasztalatából kiindulva mindkettőt helyénvalónak gondoltam. Ugyanakkor itt a diákok érdeklődésének iránya, kérésük folytán kizárólag a prózára koncentráltunk. Az A2-B1 közötti szinten verset tanulmányozni - a líra nyelvi sajátosságai és a komplex elemzés bonyolultsága miatt - túl nagy kihívásnak mutatkozott számukra.

A nyelvtudásuk alacsonyabb szintje miatt bonyolította a helyzetet az a felsőbb kérdés, hogy az óra irodalomtörténeti legyen, betartva a kronológiát. Ekkor hasonló kérdés merült fel bennem, mint a hazai közoktatás irodalomtanáraiban, vagyis hogy melyiknek van több

értelme: a Harry Pottert vagy az Íliást olvassák-e a tizenöt évesek. Esetemben a kérdés az volt, hogy ezen a nyelvi szinten mit tudnak kezdeni a régi magyar irodalommal. Kompromisszumos megoldás tűnt helyénvalónak, ezért a 18-19. század fordulójánál húztam meg a régiség alsó határát.

Előnye is van annak, ha egy kurzus nem kap termet. A szorgalmas naplóíró Kalina kezdeti feszültségét humorral is próbáltam oldani, ezért megjegyeztem, hogy az egyetem falai közül kiszabadulva a Fogságom naplójából fogunk néhány részlettel megismerkedni. Az érintettség motiváló erejét kihasználva tehát Brno várára rálátással beszélünk az egykor ott raboskodó Kazinczyról és művéről. A napló továbbá kevesebb fikciót tartalmaz, illetve könnyebb kiragadni belőle részleteket, ezért is tűnt és bizonyult megfelelő választásnak.

A tananyag most és a következőkben is úgy épült fel, hogy mindenekelőtt a szerző fényképe mellett az alapvető biografikus adatokat soroltam fel – gyakorolva egyúttal a számokat is. A mindig egy A4-es oldalnyi terjedelmű szövegünk első fele tartalmazta az alkotó bemutatásán túl alkotói sajátosságait és jelentőségét, valamint a tárgyalt műre vonatkozó legfontosabb tudnivalókat. Mondatonként váltott felolvasás után tisztáztuk, kiről és miről van szó, azaz a szintjükhöz igazított lexikájú szöveg ismeretlen szavait és információit is megbeszéltük, majd következhetett a lap alsó részén a tényleges irodalmi szöveg megfelelően kiválasztott részlete, melyet kétszer olvastak végig. Az elsónél a szótár szintjén való megértés volt a feladat. Ha ez már problémamentes volt, következhetett az értelmezés, hogy a szavakon túl voltaképpen mit is mond az adott szöveg. Mindezzel tehát kezd kirajzolódni, mire is jó egy ilyen irodalomkurzus: irodalomtörténeti, történelmi ismereteket kínál, kulturális tudást ad arról az országról, nemzetről, melynek nyelvét tanulják. Mindennek motiváló hatását nagyon gyorsan megtapasztalták a hallgatók. Újabb szavakat is tanultak, igyekeztem ezeket visszatérően beépíteni a következő szövegekbe, hogy az ismétlődéssel lehetőség adódjon e szavak rögzülésére, melyet a felismerés sikerélménye kísér. Az írók esetleges kiegészítő foglalkozásmegnevezései szerepeltek a születési és halálozási adatok után. Amíg ez Kazinczy esetében költő, nyelvújító, a következő szerző, Jókai Mórnál újságíró, országgyűlési képviselő, akadémikus, napilap főszerkesztője, de festő és kertész is. Erre az egyéni megközelítésre mindig nagyon nyitottak, ezért úgy vezettem be a szerzőt, hogy hozzájuk és hozzám is közel áll, hiszen a mai Szlovákia határán, Komáromban született, ugyanakkor az én szülőhelyemhez közeli, Ybl Miklós tervezte szabadkígyósi Wenckheim-kastély – melyről díszitettsége miatt képet is mellékeltem – uráról, Wenckheim József Antalról mintázta a tárgyalt mű, az Egy magyar nábob főszereplőjének az alakját. A másik

diák, Anton kapcsolódási pontot találhatott a társalgási órán megbeszéltekkel, ugyanis itt is megemlítettük az 1848. március 15-én felolvasott 12 pontot, melyet így velem közösen mutathatott be Kalinának. Ehhez kapcsolódó kitekintés volt megemlíteni, a külföldön mai napig is legismertebb szerző, Petőfi Sándor nevét, kettejük barátságát. A regényből vett részlet egy humoros epizód volt, mikor is Jancsi urat mulattatja az étellel szolgálni nem tudó kocsmáros és a cigány bohóc ilyesfélével: „...szolgálhatok inkább egy kis cigánypecsenyével. De már azt kikérem! – kiált a bohóc. – Az nekem atyámfia, azt nem szabad megsütni.”

A foglalkozásokat Kosztolányi Dezső által a műfordító, kritikus, esszéistával gazdagítottuk. Egyénisége vázolásával (őszinte, bizalmas; természetes, közvetlen stílusú) hamar megkedvelték a diákok. Pszichológiai-filozófiai érdeklődésükhöz közel érezték például a bemutató szöveg következő részét: „Novelláiban finom lélekrajz van, az emberek közötti viszonyt jól mutató társadalomkép. Kosztolányi világképében az élet titokzatosan sokszínű, az ember megismételhetetlen egyed. A szegénység és a gazdagság ellentéte nemcsak szociális jellegű. Hanem nyelvi is. Ez rokon Wittgenstein és Heidegger nyelvfilozófiájával, mely szerint a tudat határa egyenlő a nyelv határával.” Struccpolitika című írásában ma is nagyon időszerű, mivel arról a munkanélküliségről ír, melyben hasznos, képzett emberek nem tudják végezni a dolgukat. Orvosa tanácsára füttyül az egészre, elutazik pihenni, ahol azonban azt látja, hogy az a természetes, ha minden a helyén van: a madár énekel, a kutya ugat... vagyis nem lehet a probléma mellett elmenni. Egyetértettünk abban, hogy a szöveg azért tetszik nekünk, mert a súlyos probléma vázolását nem tolakodóan, nem letaglózóan, nem közhelyekkel teszi a szerző. Továbbá megállapítottuk, hogy a helyzet egy évszázad múltán mit sem változott.

A következő író, a Kassán született Márai Sándor kapcsán az emigráns írókról és a polgárságról is beszélgettünk. Arról, hogy szabadok vagyunk című írását alaposan elemeztük. Először is tisztáztuk, mit ért hatalmas emberek alatt, majd hogy miben is áll az ilyen emberek hatalma és mennyiben tudják befolyásolni az életünket. A néhány sornyi szövegben kétszer is szerepel a 'tehet ellened' kifejezés, illetve megtanulhatták, milyen helyzetben használható a 'vkivel szemben áll' szerkezet. A hatalmasság és az igazságosság viszonyát tisztázva megfejtettnek tekintettük a szöveget. Ezzel, ha terjedelemre nem is számottevő, mondanivalóját tekintve egy teljes, komplett irodalmi művet elemeztünk, ami nem kis sikerélményt jelentett számukra.

Németh Lászlóval kapcsolatban – mivel mindkét hallgató a magyaron és a finnen kívül oroszul is tanult –, megemlítettem egy jelentős fordítói munkáját is, az Anna Kareninát.

Az író Iszony című regényéről beszéltünk, melyhez mitológiai bevezetés szükséges, Artemisz és Aktaion ugyanis archetípusai Kárász Nellinek és Takaró Sanyinak. A mű címének jelentése új információ volt számukra, a viszony szót viszont ismerték, ezért így már Móricz Zsigmond szójátéka is érthetővé vált, amikor is a Viszony címet javasolta a szerzőnek. A műértelmezés végén megbeszéltük Eco terminusát, a nyitott művet is, mivel ez a regény is ebbe a kategóriába tartozik. A beszélgetés alapjainak bizonyultak az olyan mondatok, mint: „Az emberek viszonyát nem az szabja meg, hogy mit érnek, hanem hogy mit akarnak egymás életében.”, illetve az emberi kapcsolatok drámájáról: „Közösen éltünk le éveket, s nem volt egy percünk, amely közös lett volna, annyira másképp rakódott le bennünk a múlt.”

Mindenképpen kortárs írókat szántam az utolsó órákra, ezért az egyik legjelentősebb regényíróinkról, Nádas Péterről volt szó. Művészetében kiemeltém a plasztikus hiány jelentőségét és kidolgozottságát: „Például a Szerelem című elbeszélésben maga a szerelem érzése hiányzik a két emberből, s ettől aztán mindketten visszahullanak a saját nárcizmusukba. Az Egy családregegy vége című regényében az anya hiányáról ír; milyen család az, ahol nincs anya. Az Emlékiratok könyve a szabadság, a spiritualitás, az Isten hiányának a regénye.” Nyelvünket illetően pedig megemlítettem a bemutató részben, hogy „Szerinte nagyon érdekes, hogy a magyar nyelvben nincs nyelvtani nem. Lehet úgy beszélni, írni valakiről, hogy hiányzik az információ: nőről vagy férfiről van szó.” Az idézett szövegrész Nádas húszévesen írt A Biblia című elbeszéléséből származott, melynek szókészletét és nyelvtanát éppen megfelelőnek gondoltam: „A nappali egyik falán hosszú könyvszekrény futott végig. A hátsó sorokba dobált ócska, szakadozott könyvek közt turkáltam. Szemináriumi jegyzeteket, broszúrákat, néhány sárguló fedelű ponyvát és leányregényt tartogattak itt apámék. Meg azokat a könyveiket, amelyek már áthullottak a történelem rostáján, és elveszítve időszerűségüket – értéktelenné váltak. Fölálltam a könyvespolc párkányára, és a legfelső sor mögöl előhalasztam egy fekete, bőrbe kötött könyvet. Jobb felső sarkába arany betűkkel ütötték bele: »SZENT BIBLIA«. Áhítással és kíváncsian vettem a kezembe. Mindig. Sokat olvastam belőle, szerettem, mert megmozgatta a képzeletemet, meg másért is...”

A számonkérés

Mivel a diákok nyelvi szintje miatt nem volt elvárható az otthoni, önálló olvasás, melyet aztán az órákon beszéljünk meg, az óra félig-meddig magán hordozta az előadásjellegét, mely mellett azért gondosan ügyeltem arra, hogy minden alkalommal kifejtsék véleményüket mind a szerzőről, mind írásáról. Jelezték, hogy az órai tananyagot otthon minden alkalommal

átismételték a mélyebb megértés és az új szavak, kifejezések megtanulása érdekében, illetve utánajártak, hogy mely műveknek van szlovák fordítása, az igazi önálló munkát hiányoltam még részükről, erre adódott lehetőség a vizsgán. A szövegek mindegyike számos új információt tartalmazott számukra, ezért úgy gondoltam, hogy a kitartó féléves munkájuk után csupán egy szabadon választott témáról kérek beszámolót az utolsó óra utáni héten, az óra időpontjában. Öröm a tanár számára, amikor a vizsgán nem a bizonytalanság okozta szorongással szembesül, hanem a megszerzett szellemi tudás sikerélményével gazdagodott hallgatót hallja élményszerűen beszámolni a tanultakról. A kiválasztott témakörön túl a diákok beszámolója kiterjedt a többi tananyagra is, és mivel két diákkal kilencven perc állt rendelkezésünkre, nem korlátoztam őket abban, hogy mindent elmondhassanak, amit szeretnének. Mivel nem vagyok ellene a vizsgaalkalom során a tanulás lehetőségének sem, a mondandójuk után, az otthoni felkészülésük során bennük megfogalmazódó kérdésekre is szívesen választ adtam a maradék időben. Ahogy a társalgási óra végén, úgy itt is a kurzus folytatásának igényét jelezték számomra, mivel nagyon hasznosnak gondolták azt, hogy előzetes ismereteik a magyar irodalom terén jócskán gazdagodtak a kurzus végére, számos szót, kifejezést és még nyelvtant is tanulhattak, kulturális, történelmi tudásanyaguk is gyarapodhatott. A kis létszám a szerényebb, nehezebben megszólaló diákoknak különösen előnyös, főleg ha az óra légköre fel is szabadítja a könnyen megrekedő kérdéseket, gondolatokat.